CIL III 1570 — O REVIZUIRE*

Inscripția romană CIL III 1570 este cunoscută încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea; ea a fost sesizată în ruinele așezării romane de la Băile Herculane[1] și a fost publicată de către Caryophilus[2]. Ulterior însă piatra nu a mai fost regăsită. Textul copiat de Caryophilus a fost redat ca atare și în publicații ulterioare, fără modificări[3]. Tot așa a fost preluat și în CIL, unde Th. Mommsen remarca greșelile de copiere din ultimele două rânduri și încerca o întregire a lor[4]. Propunerea marelui savant german n-a părut însă convingătoare; noul *corpus* de inscripții al Daciei romane lasă problema în suspensie[5].

Trebuie subliniat, mai întâi, faptul că piesa este astăzi pierdută. Textul păstrat nu mai poate fi verificat: nu dispunem, de fapt, decât de o singură copiere, evident, defectuoasă în rândurile 5—6.

Textul, așa cum ni s-a transmis până astăzi, este următorul:

HERCVLI
INVICTO
P·CLAVDI
VS·IVLIVS
CoL-E ⊃ O
B·R·V·B·V·S

Lectura primelor patru rânduri nu pune probleme. Întregirea lor este, evident, *Herculi / Invicto / P(ublius) Claudi us Iulius*.

În schimb, sensul ultimelor două rânduri rămâne neclar. Th. Mommsen propusese citirea lor *dec(urio) col(oniae) Drub(etae)*, dar editorii *IDR* au rămas sceptici. Este evident că textul este aici „lacunos ori copiat greșit"[6].

---

* Cercetare în cadrul unui proiect susținut de Fundația Soros pentru o Societate Deschisă și Universietatea Central-Europeană din Praga (contract nr. 341/91).

[1] I. I. Russu, *IDR* III/1, p. 76, 85.

[2] P. Caryophilus, *De thermis Herculanis nuper in Dacia detectis. Dissertatio epistolaris*, Vienna Austriae, 1737, p. 85.

[3] F. Griselini, *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des Temeswarer Banats in Briefen an Standespersonen und Gelehrte*, Wien, I, 1780, p. 269; P. Katancsich, *Istri adcolarum Geographia Vetus e monumentis epigraphicis, marmoribus, numis, tabellis eruta et commentariis illustrata*, Budae, II, 1827, p. 233, pl. XCXIV; J. F. Neigebaur, *Dacien aus den Ueberresten des classischen Alterthums, mit besonderer Rücksicht auf Siebenbürgen*, Kronstadt, 1851, p. 11, nr. 8; M. J. Ackner, F. Müller, *Die römischen Inschriften in Dacien*, Wien, 1865, 31.

[4] CIL III 1570 (fără vreo argumentare). Întregire folosită ca atare (de exemplu, M. Bărbulescu, în *ActaMN*, XIV, *1977*, p. 176 nr. 21).

[5] *IDR* III/1, 62.

[6] *Ibidem*.

Vom încerca în continuare să argumentăm o rezolvare plauzibilă a acestei probleme. Desigur, nu putem pleca decât de la textul păstrat şi de la posibilele analogii din epigrafia epocii. Principiul nostru a fost căutarea unei soluţii care să impună cât mai puţine modificări în textul ajuns până la noi.

Mai întâi, reţinem că e vorba de o dedicaţie către un zeu, *Hercules Invictus;* avem, deci, un text votiv, aşa că ultimele două litere din rândul 6 trebuie să însemne *v(otum) s(olvit),* în perfectă concordanţă cu natura inscripţiei[7].

Tot în ultimul rând, literele BRVB duc imediat cu gândul la oraşul Drobeta, al cărui nume apare şi în forma Drubeta[8]. O altă posibilitate, anume ca aceste litere să ascundă cuvintele *(collegium) fabrum,* pare mai puţin plauzibilă[9], aşa că prima rezolvare se impune. Contează nu numai faptul că Drobeta se află în apropiere, ci mai ales prezenţa la Băile Herculane a numeroase persoane din diferite localităţi ale Daciei[10]. Asupra provenienţei inscripţiei din Băile Herculane nu poate încăpea îndoială: ea este înălţată pentru un zeu cu atribuţii vindecătoare[11], ca numeroase altele descoperite tot acolo[12]. Dedicantul trebuie să se fi aflat în localitate din motive de sănătate, iar cura pare să fi fost eficace[13].

Litera B de la începutul rândului 6 poate fi o transcriere greşită pentru un D deteriorat (probabil că mijlocul literei nu mai era vizibil). Punctele dintre litere, care nici el nu-şi aveau rostul, puteau fi o simplă eroare de lapicid[14], dar s-ar putea datora şi măruntelor deteriorări ale pietrei[15].

Mai rămâne doar rândul 5. Literele COL transcriu, evident, rangul oraşului Drobeta, *colonia*[16]. Dar ele nu-şi au sensul la începutul rândului; între acest termen şi numele dedicantului trebuia să se afle consemnarea funcţiei sale în respectivul oraş — decurion sau magistrat. Literele următoare, dacă sunt corect situate, n-ar putea ascunde decât un epitet imperial al oraşului, care în cazul de faţă nu poate fi decât *Septimia*[17].

În consecinţă, o formulă obişnuită ar implica un spaţiu oarecare în faţa literelor COL, suficient pentru a adăposti consemnarea funcţiei

---

[7] R. Cagnat, *Cours d'épigraphie latine*[3], Paris, 1898, p. 227, 443.

[8] M. Davidescu, *Drobeta în secolele I—VII e.n.*, Craiova, 1980, p. 48—49 (cu bibliografia anterioară).

[9] Dacă literele B·R·V·B sunt citite ca *[fa]bru[m],* atunci în rândul anterior trebuie postulată existenţa cuvântului *collegium.* Soluţia ar fi, pentru rândurile 5—6, o expresie precum *[ex] col[l]eg[i]o / [fa]bru[m] v. s.* sau *[et] col[l(egium)] fa/-bru[m] v. s.* Oricare ar implica erori mari de copiere şi o altă structurare a literelor în spaţiul disponibil — chiar dacă am imagina abrevierile cele mai convenabile. În plus, ar rămâne, oricum, greu de explicat atât semnele de la sfârşitul rândului 5, cât şi litera B în locul lui M la mijlocul rândului 6.

[10] CIL III 1560, 1562, 1564, 1566, 1569, 1571, 1573, 1573a, 1579 (= *IDR* III/1, 54 respectiv 56, 57, 67, 61, 63, 66, 65, 71). Ultima pomeneşte chiar pe un notabil din Drobeta.

[11] M. Bărbulescu, în *ActaMN,* XV, 1978, p. 228—229.

[12] CIL III 1563—1569, 1571—1573a; *IDR* III/1, 57—61, 63—68.

[13] Odată ce el mulţumeşte zeului, îndeplinindu-şi legământul *(votum solvit).*

[14] R. Cagnat, *op. cit.*, p. 29.

[15] Un exemplu: D. Protase, A. Zrinyi, *Marisia,* V, 1977, p. 63—64; I. I. Russu, *SCIVA,* 28, 1977, 1, p. 97.

[16] H. Daicoviciu, *Apulum,* XIII, 1974, p. 89; M. Davidescu, *op. cit.*, p. 99.

[17] *IDR* II, 5. Cf. supra, nota 15.

dedicantului. Acest spaţiu ar trebui să fie suficient pentru 2—3 litere (AED, AVG, DEC, QQ) sau chiar mai multe (IIVIR, QVAEST, PATR, PRAEF). Iar la sfârşitul rândului, după prescurtarea COL, literele transcrise ar trebui să fie reflectarea incorectă a abrevierii SEP ori SEPT.

Or, acceptarea acestei variante ar impune modificări însemnate în spaţierea rândului. Literele E ⊃ O de la sfârşit ar putea fi o transcriere greşită pentru un [S]EP urmat de o spărtură în piatră. Însă prezenţa câtorva litere în plus, la începutul rândului, presupune o lacună accidentală mai mare, imposibil de trecut cu vederea[18]. Desigur, dimensiunile literelor în diferite rânduri ale aceleiaşi inscripţii pot varia, iar ligaturile evidente puteau să nu fi fost consemnate ca atare într-o copie. Dar aspectul literei O din cuvântul COL arată că ea a fost desenată evident mai mică, fără îndoială pentru că aşa apărea privitorului. Este greu de crezut că alte deformări vizibile ale literelor ori un spaţiu mare stricat n-ar fi fost marcate cumva de copistul modern.

Mai probabil ne pare că literele din r. 5 figurau ca atare pe monument. De altfel, deslușirea lor ar fi foarte clară: COL înseamnă fără îndoială *colonia*, în timp ce E ⊃ O se explică cel mai bine printr-o abreviere pentru *decurio*, un DEC cu D şi E într-o ligatură cunoscută în epigrafia latină (E ⊃ C sau DC)[19]. Aşa le-a şi interpretat Th. Mommsen.

Singurul obstacol care s-ar opune acestei lecturi este inversarea nefirească a cuvintelor *(col. dec.* în locul necesarului *dec. col.)*. O asemenea succesiune anormală apare rareori pe monumentele antice[20]. În schimb, fenomene similare se pot pune şi în seama transcrierilor de inscripţii — unele apar chiar la Caryophilus[21].

În concluzie, totul ne îndeamnă să acceptăm lectura propusă de Th. Mommsen, cu singura observaţie că succesiunea cuvintelor în r. 5 este inversată (eroare datorată, eventual, doar copistului modern). Textul inscripţiei se poate aşadar întregi astfel:

Herculi / Invicto / P(ublius) Claudi/us Iulius /
dec(urio) col(oniae) / [D]rub(etae) v(otum) s(olvit).

Piesa datează cu siguranţă din secolul III, când Drobeta era colonie[22]. Lipsa epitetului imperial o plasează mai probabil după anul 235[23]. Tot unei asemenea datări târzii îi corespunde şi forma numelui dedicantului, cu gentiliciul *Iulius* folosit drept *cognomen*[24].

RADU ARDEVAN

---

[18] O lacună în text ar fi fost redată în transcriere, eventual printr-un grup de litere ori de semne fără sens.

[19] R. Cagnat, *op. cit.*, p. 24.

[20] Un exemplu la îndemână este inscripţia lui *P. Aelius December* din Apulum (C. Daicoviciu, *Dacia*, VII—VIII, 1937—1940, p. 306—307), cu elementele numelui dedicantului într-o ordine nefirească.

[21] Vezi, de pildă, CIL III 1568 = *IDR* III/1, 60. În r. 1—2, în loc de VALER M / FELIX, trebuie citit evident *M(arcus) Valer(ius) / Felix.*

[22] Cf. supra, notele 15—16.

[23] I. Piso, *Apulum*, XIX, 1981, p. 126.

[24] I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, Helsinki, 1965, p. 35, 45, 168—176; O. Salomies, *Die römischen Vornamen. Studien zur römischen Namengebung*, Helsinki, 1987, p. 164—166.

CIL III 1570 — UNE REPRISE

(Résumé)

On discute l'inscription romaine CIL III 1570 (= *IDR* III/1, 62) de Băile Herculane. Le texte ne subsiste que dans une copie défectueuse du XVIIIe siècle. Les lignes 5—6 sont restées obscures, jusqu'à présent; une proposition de Th. Mommsen n'a pas reçu l'assentiment de tous les spécialistes.

A l'avis de l'auteur, la lecture proposée par Th. Mommsen reste la seule valable. On l'argumente ensuite avec la logique, les analogies et l'aspect de l'écriture La seule veritable erreur est l'inversion des mots dans la ligne no. 5 — inversion dûe, probablement, au copiste moderne.

L'inscription fait mention à coup sûr d'un décurion de la colonie de Drobeta, une fois vers le milieu du IIIe siècle.